

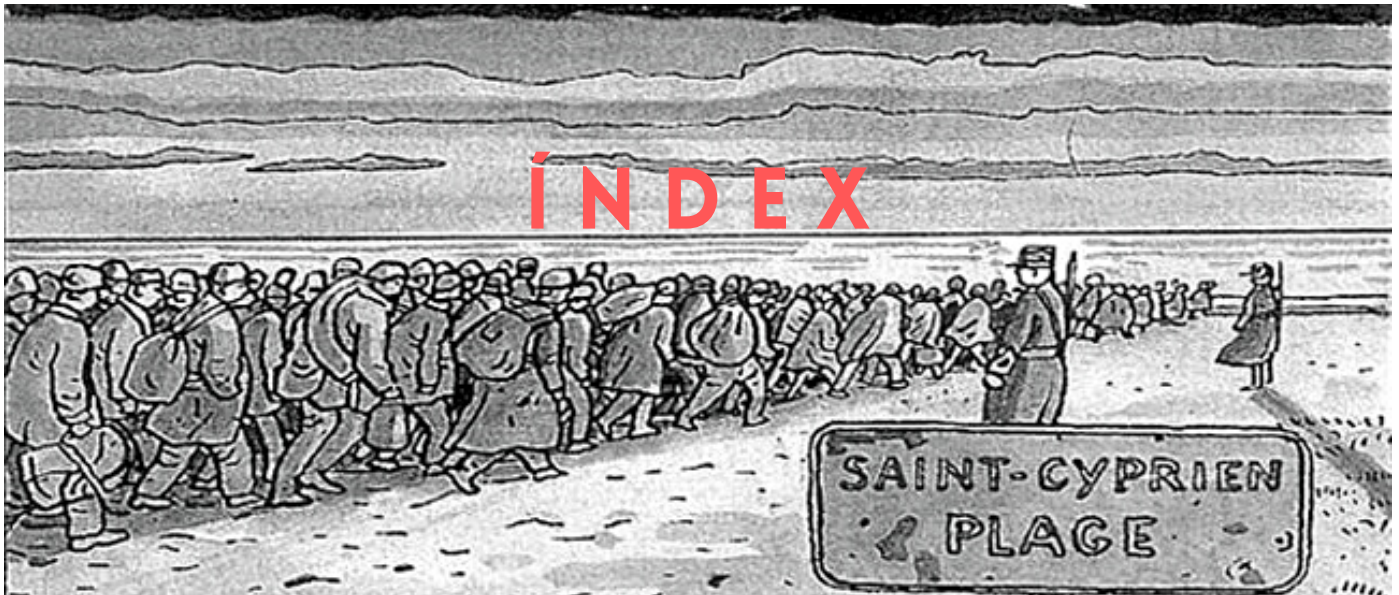
COMICTECA MEMÒRIA HISTÒRICA

Biblioteca de còmics itinerant per analitzar la Memòria Democràtica

Palma Educa

Ajuntament de Palma

1.- MARC CONCEPTUAL

2.- ENLLAÇOS PER A CONTEXTUALITZAR LES LECTURES

2.1 Documentació general

2.2 Documents generals per a contextualitzar
la memòria històrica i el comic.

2.2 Per a contextualitzar amb la memòria
històrica local.

- Blog "Espais de la Batalla de Mallorca"
- Sèrie documental "Memòria i oblit d'una guerra"
- Sèrie documental "Illes en transició"
- Mapa Stolpersteine
- Mur de la Memòria
- Refugis antiaeris
- Toponímia i espais simbòlics de la ciutat
- El castell de Bellver: presó franquista.
- Entitats que treballen per a la recuperació de la memòria històrica

3.- FITXES I PROPOSTES DE MATERIALS COMPLEMENTARIS DE CADA UN DELS CÒMICS.

Aquest projecte sorgeix de la idea que el còmic té moltes possibilitats com a eina didàctica, que pot fomentar la lectura entre els i les joves, i que pot acostar temes històrics que a priori poden resultar molt llunyans i a vegades amb poc interès per als alumnes i les alumnes.

Amb aquest dossier, presentam una proposta que pot ser interessant: apropar la memòria històrica a través del còmic als alumnes de secundària, oferint una sèrie d'estratègies per a dinamitzar o complementar les lectures.

Per aquests motius, contràriament al que sovint s'ha pensat, la utilització del còmic a l'aula és una bona pràctica si es fa correctament, perquè aquest mitjà pot esdevenir una eina molt profitosa per a apropar la lectura als joves, així com despertar l'esperit crític i analític.

Per tal de poder-ho treballar a l'aula proposam la "Comicteca memòria històrica", una biblioteca de còmics itinerant, pensada per a treballar en aquesta primera entrega un període ampli de la nostra història que va des de la Segona República, passa per la Guerra Civil i la postguerra i arriba fins a la Transició, que es podrà sol·licitar des dels centres educatius a través de Palma Educa.

El que us oferim és una tria de diferents còmics amb els quals podreu treballar diversos aspectes. Fins i tot, amb el mateix còmic i canviant el punt de vista i la metodologia es pot aprofundir en altres temàtiques. Per això també s'inclou un dispositiu per a connectar còmics i temàtiques, de tal manera que cada lector/a del còmic ho pugui comentar amb altres que tinguin la mateixa temàtica, confrontant els diversos punts de vista.

A la nostra recerca inicial hem trobat més de 100 publicacions de diferents autors que descriuen diferents aspectes de la Guerra Civil espanyola. Són còmics que tracten el tema des de diferents punts de vista: des dels més generalistes com els textos de l'historiador Paul Preston il·lustrats per José Pablo García fins a altres de més temàtiques o conceptuals com el còmic *Estamos todas bien* d'Ana Penyas, en què la l'autora narra des de la contemporaneïtat la vida de la seva padrina i ens dona una visió del paper de la dona durant la Guerra Civil. Amb el dispositiu també es podrà veure com el tema de la memòria es pot tractar de diferents maneres: la memòria directa, la familiar, la memòria-ficció o l'assaig històric.

També hem volgut posar especial èmfasi en el paper de la dona des de la Segona República fins a la Transició i per això la tria de còmics ha comptat amb aquesta visió que sovint ha estat poc tractada.

Per tal de donar-vos eines metodològiques, hem afegit a aquesta comicteca la publicació *Memòria i vinyetes: La memòria històrica a l'aula a través del còmic*, una publicació editada pel Memorial Democràtic de Catalunya i coordinada per David Fernández de Arriba, que conté onze propostes didàctiques que basades en la lectura de còmics històrics, que permeten analitzar el període comprès entre la Segona República i el final de la Transició. Aquesta publicació és una guia per a la difusió de la memòria històrica i la novel·la gràfica dirigida a alumnes de 4t d'ESO i batxillerat.

La Comicteca Memòria Històrica compta amb gairebé tots els títols que s'esmenten a la guia (un està a l'espera d'una reedició i encara no l'hi hem pogut incloure), a més de completar-se amb altres títols que formen una col·lecció ben interessant que permetrà treballar a l'aula diferents aspectes del període històric esmentat.

La nostra proposta és que cada alumne pugui triar un dels títols que tenim a la vostra disposició i pugui treballar les temàtiques que es proposen a partir dels enllaços que compartim que duen a materials complementaris (articles, documentals, ressenyes del còmic...). Seria interessant fer sessions en grup en els quals els i les alumnes puguin compartir el còmic que han llegit amb la resta per a poder contrastar els continguts, les temàtiques, els estils. Volem que la comicteca sigui una eina per al professorat i que es pugui emprar de la manera que cada docent consideri millor.

Cada títol té associada una fitxa amb els enllaços a materials complementaris.

A la llista també hem afegit un llibre que no és un còmic. Es tracta de Ficha nº 15. Postals contra l'oblit. Encara que és d'un llibre editat per Dolmen, editorial local especialitzada en còmic, aquest llibre no té un format de còmic. El motiu pel qual l'hem volgut afegir a aquest projecte és perquè ens dona una visió del període de la Guerra Civil a Mallorca, sobretot a Palma, que és on resideix la família que té el pare empresonat i amb el qual mantenen una comunicació a través de cartes postals.

És un llibre que narra la vida de Rogelio Fernández, empresonat sense motiu aparent i que va passant de presó en presó. L'única manera de poder mantenir un vincle amb la seva família és a partir de postals i petits regals fets per ell mateix.

El que és interessant és que es tracta d'un document real, recollit per un besnet. És, sens dubte, un bon complement a tots els títols que formen part d'aquesta comitèca i que a més us pot servir per a fer una activitat molt interessant: convertir la narració (o una part) en un còmic. Acceptau el repte? Si és així, ens mostrareu els resultats?

Documentació general:

Els arxius de RTVE i la Filmoteca Espanyola tenen a disposició els NODO <https://www.rtve.es/filmoteca/no-do/>

Documents generals per a contextualitzar la memòria històrica i el còmic:

<https://www.elperiodico.com/es/ocio-y-cultura/20160718/guerra-civil-diez-comic-5274920>

<http://www.rtve.es/noticias/20190620/memoria-vinetas-comic-servicio-profesores-historia/1955820.shtml>

<https://todosobrecomic.wordpress.com/2019/04/01/5-comics-sobre-la-guerra-civil-espanola/>

https://www.catedra.com/libro.php?codigo_comercial=191181

https://www.whakoom.com/exuperancio/lists/historietas_sobre_la_guerra_civil_y_posguerra_513

Antonio Altarriba, autor dels llibres *El arte de volar* i *El ala rota* té un lloc web molt interessant en el qual hi ha moltes referències tant als seus còmics com a temes més generals:

“El cómic como recuperación de la memoria histórica en España”. Irene Durá Bonora <http://www.antonioaltarriba.com/wp-content/uploads/2020/03/Comic-como-recuperacion-de-la-memoria-historica.pdf>

“Memoria histórica en viñetas: representaciones de la Guerra Civil Española a través de la narrativa gráfica y los testimonios familiares”. Carla Suárez Vega. http://www.antonioaltarriba.com/wp-content/uploads/2020/05/Memoria_historica_en_vinetas_representac.pdf

Per a contextualitzar amb la memòria històrica local

Blog “Espais de la Batalla de Mallorca”
<https://batallademallorca.com/>
Projecte de recuperació d'espais i vestigis a través d'un estudi arqueològic que aporti més materials per a la conservació, documentació i divulgació dels 19 dies de la Batalla de Mallorca, que va tenir lloc entre Son Servera i Portocristo l'agost de 1936.

Sèrie documental:

“Memòria i oblit d'una guerra”
<https://vimeopro.com/cineticaproduccions/memoria-i-oblit-duna-guerra>

Aquest programa conta la història de la Guerra Civil a Mallorca a través de molts de testimonis directes (molts d'ells avui en dia ja desapareguts). Va ser produït per Cinètica produccions per a Televisió de Mallorca i es divideix en tres temporades amb 13 capítols de 30 minuts de durada on participen historiadors i investigadors com Josep Massot i Muntaner, Llorenç Capellà i Miquel Duran, entre altres, i amb col·laboracions de prestigi com la de l'hispanista Paul Preston.

El 2018, la sèrie documental obtingué el premi Miquel dels Sants Oliver als Premis 31 de Desembre de l'Obra Cultural Balear.

Sèrie documental “Illes en transició”
<https://ib3.org/carta?programId=643b80b0-b67c-4e01-ab2a-1f88a0650b3c>

Mapa Stolpersteine

Catorze ciutadans de Palma que varen ser víctimes del nazisme ja tenen una pedra a Ciutat en honor a la seva memòria. El maig de 2018, l'Àrea de Cultura, Patrimoni, Memòria Històrica i Política Lingüística va iniciar, en col·laboració amb l'escola Monti-sion, la recerca d'aquells ciutadans nascuts o que visqueren a Palma que havien estat presos a camps de concentració nazi. D'aquesta manera, es traslladava a Ciutat el projecte Stolpersteine, el qual ha permès localitzar i documentar el nom de les 14 víctimes:

- Miquel Navarro (la Vileta): el febrer del 1939, després de fugir de l'illa de Menorca, arribà a Catalunya, on travessà la frontera cap a França. Just després fou empresonat per l'exèrcit francès i enviat a un camp de treball de França. Després, passà a mans de l'exèrcit alemany, que el va enviar a un camp de treball a Alemanya. De cap dels dos camps es coneix el nom. Després de l'alliberament el 1945 visqué a Tolosa (Guipúscoa), fins que el 1953 tornà a Palma.
- José M. Aguirre Salaberria (Son Roca): va néixer el 1919 i va ser deportat el 1940 a Mauthausen-Ebensee, d'on fou alliberat.
- Jaume Rebassa (Son Espanyolet): va néixer a Palma el 1889. Sindicalista, polític i sabater, va passar per diferents presons quan fugia de Mallorca, també va estar en camps de concentració italians. L'any 1943 va ser enviat a Flossenbürg i, després, a Buchenwald, on va morir.

- Rafel Xamena (el Jonquet): va arribar a Mauthausen el 3 d'abril de 1941 procedent de l'Stalag XII D de Trier. Va portar la matrícula 3.896. Va ser traslladat a Kommando de Gusen el 30 de juny de 1941, on li imposaren el número 13.057. Va morir el 1942 al camp de concentració.
- Josep Marí Juan (Puig de Sant Pere): la seva família es va traslladar a Palma des de Cuba, on havien emigrat des d'Eivissa durant els anys 20 del segle XX. Va ser capturat el 1944 quan lluitava contra el nazisme. Va estar als camps de Meissen i Chemnitz. Va ser alliberat.
- Eugenio Balduz Asensio (Sant Jordi): nascut el 1919 i deportat el 1940 a Mauthausen, on va ser alliberat.
- Josep Roy Ribas (Centre Històric): nascut a Palma el 1912. Va ser deportat a Mauthausen el 1941 i després el varen traslladar a Gusen el 1941, on va ser assassinat.
- Manuel Molina Martí: va néixer a Palma el 1943. Va arribar a Mauthausen el 29 d'abril de 1941. Després anà a Gusen, on va ser assassinat el 1941.
- Gabriel Mora Mas: nascut el 1908 a Palma. Va ser deportat a Mauthausen el 1940, on se li va posar el número 5.041. Va ser alliberat el 1945.
- M. Oliver Socias: nascut a Palma el 1898. Va ser enviat a Mauthausen el 1941 i traslladat a Gusen el 1941, on va ser assassinat el 1941.
- Pasqual Mora Bellafont: va néixer a Palma el 1917. Es va exiliar a França. Va estar al camp del Barcarès, a Jersey i a Fort Régent. Fou alliberat el 1945.
- Guillem Torrens Sastre: nascut a Palma el 1918. Va arribar a Mathausen el 1941. Fou alliberat el 1945.

A la plaça de la Pescateria s'han col·locat les pedres següents:

- Antoni Ensenyat: nascut el 1900 a Palma. Fou membre de la Resistència. Va ser deportat el 1944 a Flossenbürg i, després, a Buchenwald, on va ser alliberat.
- Pere Mayol Martorell: nascut el 1908 a Palma. Quan va passar la frontera amb França va ser detingut i enviat al camp del Barcarès. Fou empresonat a Dachau El 1943 amb la matrícula 48.911. Va ser alliberat el 1945.

Podeu consultar el Mapa Stolpersteine de Mallorca

http://www.caib.es/sites/memoria/ca/1/stolpersteine_a_les_illes_balears/?mcont=120230

Mur de la Memòria

En el mur que tanca la part més antiga del Cementeri de Palma, el 2011, s'hi va inaugurar un memorial per a totes les persones mortes a causa de la repressió feixista de la Guerra civil.

Una cadira situada davant del mur de la memòria simbolitza el lloc on afusellaren el batle de Palma, Emili Darder, un cop ja havia mort mentre el traslladaven en aquest punt.

El monument, molt cuidat, ubicat a tocar de la paret del cementeri on es varen dur a terme desenes d'afusellaments sense judici, s'emmarca en el triple objectiu de les polítiques de la memòria: fer justícia, explicar la veritat del que va passar i reparar les víctimes. En aquest cas, la justícia és només simbòlica: l'autèntica justícia seria que s'anul·lassin totes les sentències aprovades pels tribunals franquistes, una de les reivindicacions més insistents de les associacions de memòria d'arreu de l'Estat.

El Mur sí que serveix, en qualsevol cas, per a cobrir les altres dues funcions de les polítiques memorialístiques. Per una banda, permet recuperar la veritat explicant el dolor i l'horror que patiren prop de 2.000 persones només per defensar les seves idees republicanes. Per una altra, també contribueix a reparar les víctimes perquè els ajuda a fer el dol, rescata de l'oblit els seus éssers estimats i posa en valor qui eren.

Refugis antiaeris

A Palma es varen construir durant la Guerra Civil al voltant de 130 refugis públics i més de 600 de particulars, per a protegir la població davant els bombardejos de l'aviació republicana. Finalitzada la guerra, els refugis públics varen ser tapiats i "a poc a poc van quedar oblidats", tal com explica Bartomeu Fiol en el seu llibre *Els refugis antiaeris de Palma i la defensa passiva a Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1939)*.

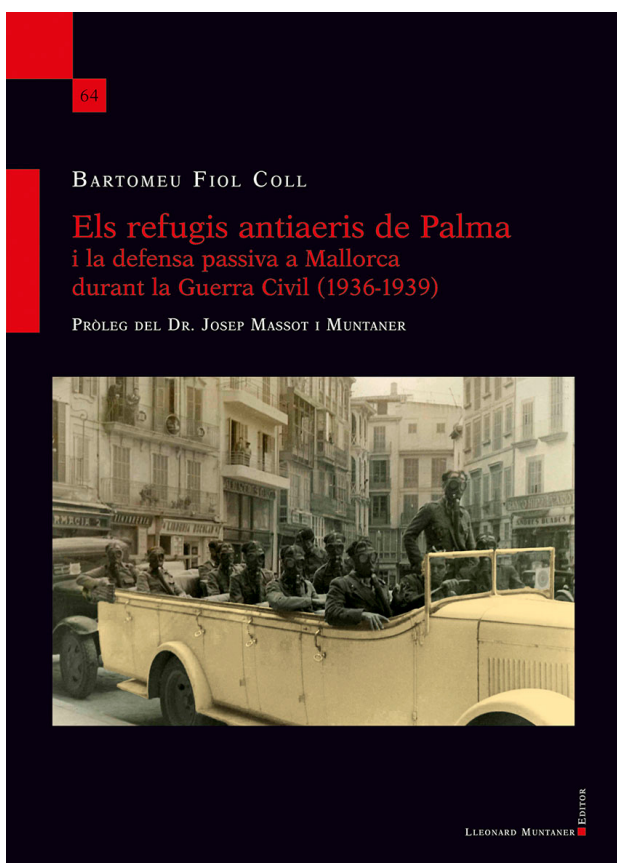
https://www.arabalears.cat/societat/PALMA-CIUTAT-DELS-TUNELS-POR_0_2282171805.html

Toponímia i espais simbòlics de la ciutat

Podria ser interessant treballar aquest tema a la barriada on se situï el centre escolar.

Pensau en la possibilitat de fer un mapa on apareguin tots els espais simbòlics de la barriada o de la ciutat relacionats amb la Guerra Civil i el franquisme tals com monuments, espais amb un significat especial i fins i tot afegir la toponímia relacionada amb aquest període històric. En cas que ho vulgueu treballar, us poden ser molt útils aquests dos enllaços:

https://www.arabalears.cat/societat/franquisme-que-continua-peu-carrer_0_2147785263.html

El castell de Bellver: presó franquista

En cada un dels racons, columnes i parets del castell de Bellver hi ha memòria. Marcat des dels orígens per haver estat usat com a presó durant diferents episodis històrics, aquesta fortalesa va ser escenari d'un dels capítols més foscs i recents de l'Estat espanyol.

Bellver, presó franquista és el primer llibre que aprofundeix en com era la vida diària dels presoners durant la Guerra Civil, els seus oficis i la procedència. La publicació dels historiadors Tomeu Canyelles i Aina Ferrero aporta mig centenar de nous noms i llinatges de persones que se sumen a les 730 que ja hi havia constatades.

Cal tenir en compte la sala del castell de Bellver dedicada a aquesta temàtica i la biblioteca sobre memòria històrica que hi ha al castell, dedicada a Alexandre Jaume i Rosselló, el diputat socialista que va ser afusellat l'any 1937.

Entitats que treballen sobre la memòria històrica

- Associació Memòria de Mallorca per la recuperació de la memòria històrica
<https://memoriadelesilles.org/>
- Govern de les Illes Balears. Direcció General de Memòria Democràtica.
<http://www.caib.es/sites/memoria/ca/presentacio/#>

EL ARTE DE VOLAR

Títol: *El arte de volar*

Autors: Antonio Altarriba (guió), Kim (dibuix)

Any: primera edició 2009

Editorial: Norma Editorial (primera edició Edicions de Ponent)

Pàgines: 222

Temes que tracta: Segona República, Guerra Civil, exili, dictadura, Transició.

Sinopsi:

El 4 de maig de 2001, el pare d'Antonio Altarriba es va tirar per la finestra de la residència d'avis de Lardero. No obstant això, el seu vol va començar noranta anys enrere. Inconformista i lluitador, Altarriba pare va passar la seva vida aprenent a volar. Des dels camps de Peñaflores, les trinxeres de la lluita antifranquista, la França de l'exili o l'Espanya del dictador, Antonio va desplegar les seves ales enfront dels vents del segle XX. El seu fill, en la pell del pare, documenta la seva història i construeix una de les millors cròniques de l'Espanya del passat segle. Publicada per primera vegada el 2009 i guanyadora del Premi Nacional de Còmic 2010, *El arte de volar* és una de les grans fites de la història del nostre còmic. Antonio Altarriba i Kim signen una obra imprescindible, lloada per lectors de tot el món i presentada ara en una edició revisada i ampliada.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: el comboi dels 927

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/30-minuts/el-comboi-dels-927/video/166411355/>

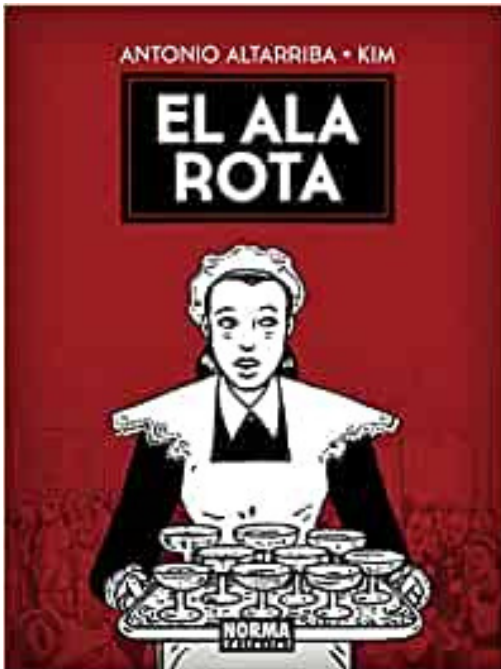
Entrevista: AntonioAltarriba i Kim

<https://lacomicteca.com/entrevista-a-kim-y-antonio-altarriba-el-arte-de-volar-y-el-ala-rota/>

Unitat didàctica:

<http://www.antonioaltarriba.com/el-arte-de-volar/unidad-didactica/>

EL ALA ROTA

Títol: *El ala rota*

Autors: Antonio Altarriba (guió), Kim (dibuix)

Any: 2016

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 262

Temes que tracta: Segona República, dictadura, Transició, el paper de la dona.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Teatre: (Iguana Teatre) Llum Trencada
<http://www.iguanateatre.com/index.php/ca/llum-trencada>

Guia didàctica:
<http://www.antonioaltarriba.com/el-ala-rota-comic/el-ala-rota-proposta-de-treball-didactic-maria-rosa-gil-galvez/>

Guió <http://www.antonioaltarriba.com/wp-content/uploads/2018/11/El-ala-rota-guion.pdf>

Sinopsi: *El ala rota* és l'altra cara de la moneda del arte de volar. Si en aquell primer còmic, Altarriba narrava des de la visió del seu pare, en aquest narra la història a través de la figura de la seva mare, Petra, que va morir després de donar a llum la seva filla. Mitjançant el relat de Petra, "El ala rota il·lumina la vida de tota una generació de dones, la de la postguerra, amb l'únic rol social acceptat era el de servir. Servir fora de casa, per a altres amb més possibles i pretensions, i servir dins de casa, per als homes de la família. I així i tot, en un esdevenir ple de patiments i sacrificis, varen saber crear el seu propi espai i ser feliços a la seva manera."

A primera vista, pot semblar menys interessant que l'altre còmic del mateix autor, *El arte de volar*, que tracta de la vida del seu pare, ja que hi ha tendència a pensar que la vida d'una dona en aquella època podria ser menys atzarosa que la del seu marit. Doncs bé, aquesta novel·la, que ens descobreix fets desconeguts, ens fa entendre el perquè d'una vida abocada a la religió i perquè ser dona a aquella època era encara més difícil que avui en dia.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: *Mujeres bajo sospecha* (Memoria y sexualidad, 19). *La situación de la mujer en la II República española.*

<https://www.youtube.com/watch?v=Ayl9uB7mmj0&gl=ES>

Article:
<https://historiaicultura.wordpress.com/2012/09/21/el-llarg-cami-del-sufragi-femeni/>

DOCTOR URIEL

Títol: Doctor Uriel

Autors: Sento Llobell

Any: 2017

Editorial: Astiberri

Pàgines: 432

Temes que tracta: Guerra civil.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Guia didàctica:

<http://www.sento.es/wordpress/el-doctor-Uriel-en-las-aulas/>

Guió <http://www.antonioaltarriba.com/wp-content/uploads/2018/11/El-ala-rotaguion.pdf>

Sinopsi: L'estiu de 1936, Pablo Uriel, un jove de vint-i-dos anys acabat de llicenciar en Medicina, començava il·lusionat el seu camí professional i s'enfrontava al seu primer destí com a metge. En aquest moment no podia ni imaginar que, de sobte, la seva vida i la de tot el país es convertiria en un terrible malson. Els testimonis minúsculs, com el seu, no solen figurar en els grans llibres d'Història i acaben desapareixent ... Però Sento s'ha encarregat que, vuitanta anys després, la petita gran història del doctor Uriel sigui difícil d'oblidar. Publicat originalment en tres toms –*Un médico novato*, *Atrapado en Belchite* i *Vencedor y vencido*–, *Doctor Uriel* recopila la història completa en aquesta edició integral, en la qual el primer tom va guanyar el Premi Internacional de Novel·la Gràfica Fnac-Sinsentido el 2013. Encara en plena dictadura el doctor Uriel va aconseguir escriure les seves memòries, que varen veure la llum en una petita edició familiar publicada el 1988, dos anys abans de la seva mort.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: *La maleta mexicana*

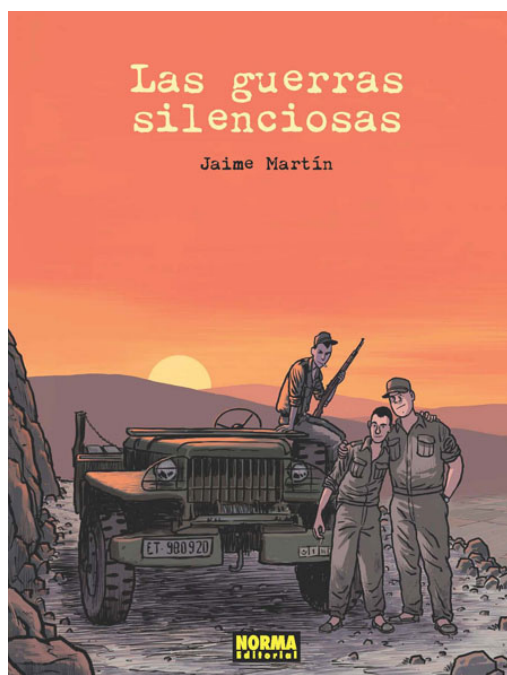
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/la-maleta-mexicana/video/4626575/>

Article: La Barcelona bombardejada

https://www.ara.cat/cultura/Marc-Tres-terror-Mes-dangoixa_0_884311633.html

LAS GUERRAS SILENCIOSAS

Títol: *Las guerras silenciosas*

Autors: Jaime Martín

Any: 2014

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 154

Temes que tracta: dictadura
(servei militar, situació de la dona)

Sinopsi: És una adaptació lliure de la llibreta de memòries que va escriure el pare de l'autor, Jaime Martín, en finalitzar el servei militar a Ifni, territori de sud-oest de Marroc, al començament dels anys 60. Narrat com una mena de diari d'un absurd on es barregen la vida a la caserna militar i la vida civil, l'una com a reflex de l'altra. Joves reclutes tancats en una caserna, en situació d'alto el foc després d'un breu conflicte armat, veient esfumar-se davant els seus ulls un any i mig de la seva joventut mentre esperen un enemic que mai arriba. Sotmesos al comandament de militars embrutits. Subjugats també a l'església catòlica. Joves en un món vell i en ruïna, com l'exèrcit en el qual serveixen, construït de restes de la Segona Guerra mundial venuts pels Estats Units.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Storyboard:

<https://www.youtube.com/watch?v=K-a3xnPUbII>

Audiovisual: Guerra de Sidi Ifni 1957-1958, NODO

<https://www.youtube.com/watch?v=i84wWPPeH9s>

Dossier: <http://www.l-h.cat/utills/obreFitxer.aspx?Fw9EVw48XS7gBb5vTSnSsMI7iNoStfSA2msbbj8EuVEqazB>

JAMÁS TENDRÉ 20 AÑOS

Títol: Jamás tendré 20 años

Autors: Jaime Martín

Any: 2016

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 112

Temes que tracta: Guerra Civil, dictadura (situació de la dona)

Sinopsi: Si a *Las guerras silenciosas* Jaime Martín narra la història dels seus pares, a *Jamás tendré veinte años* explora, a partir de la documentació familiar, la història dels seus padrins. Així ho descriu el mateix autor: “*Jamás tendré 20 años* és un fragment de la història dels meus avis, Isabel i Jaime. Abraça des de l’inici de la Guerra Civil espanyola, el 1936, fins a començaments dels anys 60. La meva àvia Isabel tenia 20 anys quan Franco i els altres generals colpistes varen trepitjar la democràcia, donant inici a una guerra fratricida que va destruir Espanya. Era l’estiu de 1936 i ella vivia a Melilla, la ciutat on va començar el cop d’estat.

Els feixistes li llevaren la joventut, i amb aquesta els seus somnis. També es varen emportar éssers estimats. A trets, a cops de baioneta, semblant el terror en totes les seves formes.

Després de la guerra, en un país desolat i enfonsat en la misèria, Isabel es va dedicar a construir una llar, un refugi on criar les seves filles i protegir-les d’un món gris i cruel.”

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Sobre el còmic:

<https://historiaycomic.com/2016/11/30/jamas-tendre-20-anos/>

Audiovisual: Jaime Martín - Jamás tendré 20 años

<https://www.youtube.com/watch?v=G4gVBwLvXc>

Títol: *Cuerda de presas*

Autors: Jorge García i Fidel Martínez

Any: 2005

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 96

Temes que tracta: Guerra Civil, dictadura (repressió, presons femenines)

Sinopsi:

El còmic consta d'onze històries diferents, encara que entre algunes hi ha una certa continuïtat.

Cadascuna té un enfocament diferent, però totes tenen en comú la cruesa amb què narren les terribles experiències que varen patir milers de dones en els anys inicials de la postguerra. La realitat de les presons de l'època es barreja amb els records d'algunes de les protagonistes, que dècades després encara pateixen les conseqüències dels seus càstigs.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental:

Milicianes. La matinada del 5 de setembre de 1936 a Manacor varen ser executades pels feixistes cinc milicianes. L'existència d'un diari escrit per una d'elles, en què es relaten els dies de campanya a Mallorca, i una foto del grup feta poc després de ser detingudes, és el punt de partida de la recerca.<https://ib3.org/lhorad?pl=1&cont=a9028ad4-a5f0-4db0-9250-c2902ce98ab5>

Documental:

Memòria de les Corts. Veus d'una presó franquista. <https://vimeo.com/62192702>

Article: Presses del franquisme
<http://www.elpuntavui.cat/article/721016-preses-del-franquisme.html>

Sobre el còmic:

<https://historiaycomic.com/2015/07/02/cuerda-de-presas/>

Projecte artístic: Las Hermanitas, de Natxa Pomar

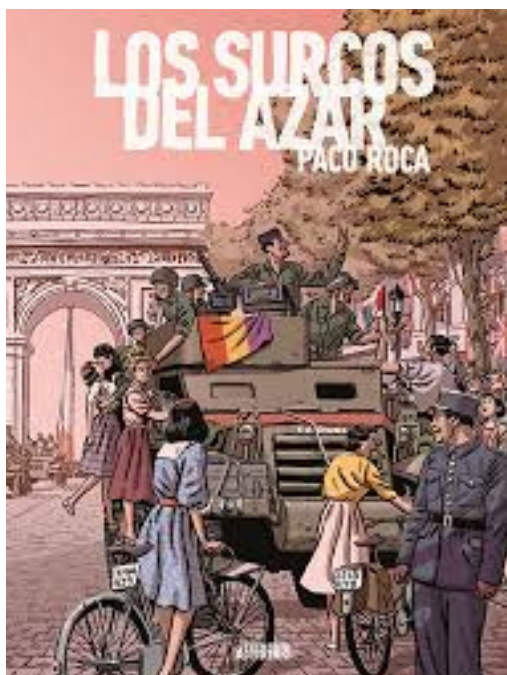
Aquest projecte promogut per Es Baluard Museu sorgeix de l'interès per obrir el museu a la ciutat i col·laborar amb l'entorn immediat, en aquest cas amb la veïna biblioteca de Can Sales, i sobretot arran de conèixer el treball de Natxa Pomar (Palma, 1988).

Aquesta creadora havia realitzat una obra sobre les fosses comunes de la Guerra Civil a Mallorca, i per això el museu proposà estendre el seu treball a Can Sales, un lloc on la història és exponent de com en situacions extremes les dones acaben sent víctimes innocents de la relació entre l'opressor i l'oprimit, de com cada relat individual és el mirall de situacions similars que es clonen i multipliquen al llarg del temps i amb caràcter global.

<https://vimeo.com/170027392>

<https://www.esbaluard.org/ca/exposicion/natxa-pomar-las-hermanitas-2/>

LOS SURCOS DEL AZAR

Sinopsi: Aquesta és la història dels que varen perdre la Guerra Civil espanyola i varen seguir a les trinxeres lluitant pels seus ideals. A través dels records de Miguel Ruiz, republicà espanyol exiliat a França, Paco Roca reconstrueix la història de “La Nueve”, una companyia a les ordres del capità Dronne integrada en la segona divisió blindada del general Leclerc, i formada majoritàriament per republicans espanyols. Una història apassionant i oblidada sobre la contribució espanyola en la Segona Guerra Mundial que ha aconseguit fer-se amb el favor dels lectors i la crítica, en guanyar, entre altres, el premi Zona Còmic, el de millor obra nacional del Saló del Còmic de Barcelona i el Romics de la Sala del Còmic de Roma 2014. A més, s’ha editat ja a Itàlia, França i Alemanya.

Títol: Los surcos del azar

Autors: Paco Roca

Any: 2013 primera edició, 2019 edició ampliada

Editorial: Astiberri

Pàgines: 352

Temes que tracta: Guerra Civil, exili, Segona Guerra Mundial.

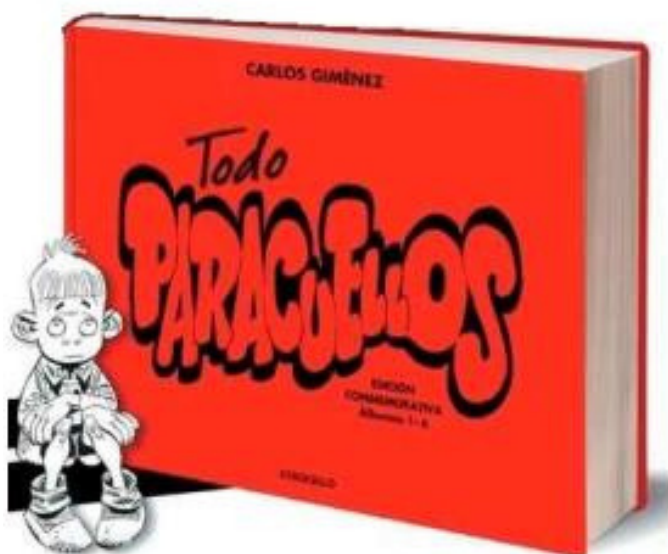
ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: *La Nueve. Los olvidados de la victoria* https://www.youtube.com/watch?v=7ITNz-4RV_8

Documental: *Rutas Cervantes. Los Españoles que liberaron París: La Nueve* <https://www.youtube.com/watch?v=7U8zPc-Vq6s>

Audiovisual: *Los surcos del azar*, comentat per Paco Roca <https://youtu.be/LOTFgW3HQgg>

PARACUELLOS

Sinopsi:

«M'agradaria que aquests relats que es contenen en els sis àlbums de la sèrie *Paracuellos* fossin considerats no solament com la història d'uns col·legis estranys i perversos, sinó a més, també, com una petita part de la història de la postguerra espanyola. Potser una part no gaire important en termes generals, però en termes particulars, per als que ens va tocar viure-la i per als nostres familiars, prou important per a voler-ne deixar constància.» Carlos Giménez

Todo Paracuellos és el recopilatori dels sis primers volums de *Paracuellos*, publicats entre 1977 i 2003. L'obra de Carlos Giménez recupera la memòria sobre els Hogares de Auxilio Social del franquisme, on va passar bona part de la seva infància. Són històries curtes que, a partir d'anècdotes i records de l'autor i els seus companys, mostren les dures condicions que varen patir molts d'infants a l'Espanya dels anys 40 i 50.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: Els nens perduts del franquisme Part 1:

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/trilogia-sobre-la-infantesa-com-a-victima-del-franquisme/els-nens-perduts-del-franquisme-1a-part/coleccio/2190/5514354/>

Part 2:

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/trilogia-sobre-la-infantesa-com-a-victima-del-franquisme/els-nens-perduts-del-franquisme-2a-part/coleccio/2190/5514351/>

Títol: *Paracuellos*

Autors: Carlos Giménez

Any: 2007

Editorial: Debolsillo (Random House)

Pàgines: 607

Temes que tracta: Dictadura (repressió, Hogares del Auxilio Social)

ESPAÑA. UNA GRANDE Y LIBRE

Sinopsi:

España. Una, grande y libre és un volum en el qual es recopilen les historietes realitzades per Carlos Giménez, en molts de casos amb guions d'Ivà, per a la revista satírica *El Papus*, durant 1976 i 1977.

Són històries curtes, generalment de dues pàgines, que transmeten la particular visió dels autors sobre els convulsos moments polítics i socials de l'Espanya de la Transició.

Títol: *España. Una, grande y libre*

Autors: Carlos Giménez

Any: 2013

Editorial: Debolsillo (Random House)

Pàgines: 288

Temes que tracta: Transició

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: *El Papus. Anatomia d'un atemptat*

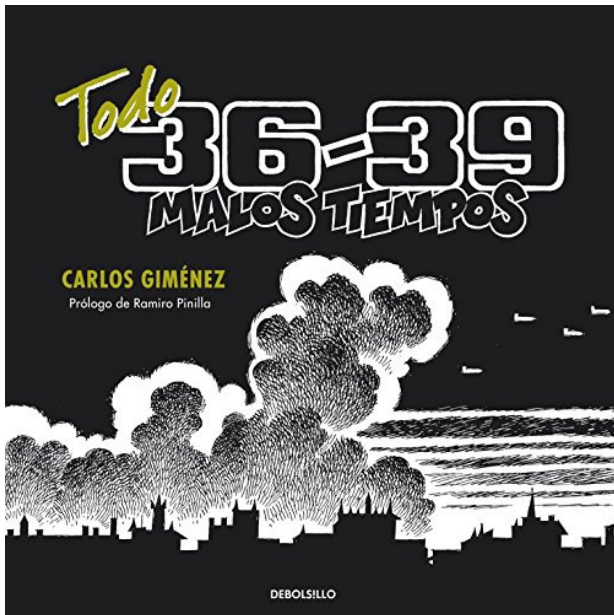
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/el-papus-anatomia-dun-atemptat/video/3469890/>

Article: *Ni modèlica ni pacífica: més de mig miler de morts entre el 1975 i el 1982*

https://www.ara.cat/especials/Ni-modelica-pacifica-Mes-morts_0_1262273793.html

36-39 MALOS TIEMPOS

Sinopsi:

Després d'haver parlat en altres de les seves obres sobre diferents etapes de la història d'Espanya (Paracuellos), Carlos Giménez es va acostar amb 36-39 Malos tiempos a la Guerra Civil.

Aquest còmic va ser originalment publicat en quatre àlbums de gran format per Glénat entre els anys 2007 i 2009, i el 2011 DeBolsillo el va reeditar en un únic tom apaïsat.

“En aquests àlbums sobre la guerra d'Espanya ‘un conflicte entre feixistes i demòcrates’, per a dir-ho ràpidament, creis-me, he fet tremends esforços per ser objectiu, objectiu! Que ningú em demani que sigui neutral davant el feixisme.”

Carlos Giménez

Títol: Todo 36-39 Malos tiempos

Autors: Carlos Giménez

Any: 2013

Editorial: Debolsillo (Random House)

Pàgines: 384

Temes que tracta: Guerra Civil.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Vídeo de context:

<https://www.youtube.com/watch?v=LHktB6IzEc0>

ESTAMOS TODAS BIEN

Títol: Estamos todas bien.

Autors: Ana Penyas

Any: 2017

Editorial: Ediciones Salamandra

Pàgines: 57

Temes que tracta: Dictadura, transició (situació de la dona)

Sinopsi:

«Quan vaig dir a la meva àvia Maruja que volia fer un còmic basat en la seva vida, em va respondre que millor escrivís una història d'amor. Quan li vaig dir el mateix a la meva àvia Herminia, es va alegrar molt i em va dir "sí, clar, nina". Així que, gravadora en mà, vaig anar a veure la meva àvia Maruja perquè m'explicàs, per exemple, el que amagava aquest quadre de flors i el perquè de la seva obsessió per la cuina. Després vaig visitar la meva àvia Herminia i vaig descobrir la importància de la seva àvia Hermenegilda i les causes d'aquest aire bohemí tan peculiar. Les dones de la seva generació, als qui no solem cuidar com elles ens varen cuidar, sempre han estat personatges secundaris d'altres vides: l'esposa de, la mare de, o l'àvia de. Com Maruja i Herminia. Les seves anècdotes, les seves idees i el seu món són aquí, en aquest llibre, un petit homenatge que vol convertir-les en protagonistes.»

Ana Penyas

Premi Nacional del Còmic 2018

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: El despertar de les dones: la lluita feminista

<https://www.youtube.com/watch?v=DKxCgOjq2H4>

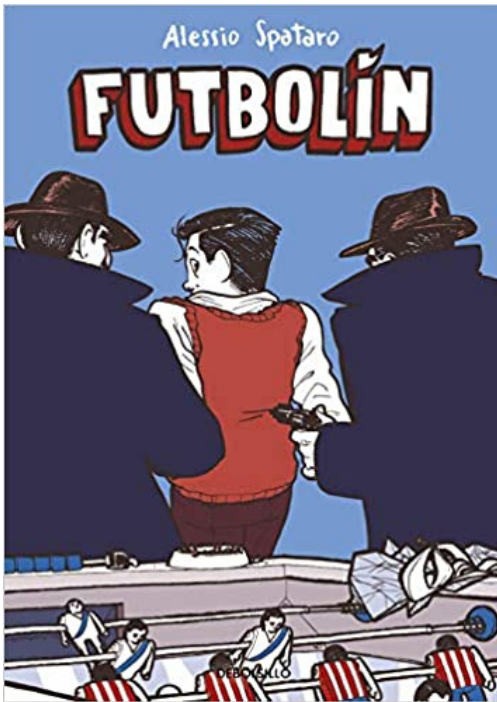
Testimonis orals: "Les veus de les dones. Guerra Civil, franquisme i transició". Arxiu Històric de Barcelona.

<https://ajuntament.barcelona.cat/arxiuunicipal/arxiuhistoric/ca/les-veus-de-les-dones-guerra-civil-franquisme-i-transicio/testimonis-orals>

Article: Les dones de Palma sota el franquisme

<http://palmaxxi.com/capitols/les-dones-de-palma-sota-el-franquisme/>

FUTBOLÍN

Títol: Futbolín.

Autors: Alessio Spataro

Any: 2016

Editorial: DeBolsillo

Pàgines: 296

Sinopsi:

En aquest còmic es narra la veritable història d'Alexandre de Fisterra, l'inventor del futbolí. Un homenatge il·lustrat al joc amb el qual generacions senceres han gaudit durant anys a tot el món.

Alexandre Campos Ramírez –gallec de naixement, escriptor, inventor, editor, figura llegendària a la qual se li deu el futbolí modern– va conèixer Neruda, Camus, Sartre, León Felipe, el Che Guevara, la fama, la por, i va veure Europa i el seu propi país alliberats després dels anys foscs en els quals es varen sumir després de les dictadures feixistes, la Segona Guerra Mundial i la Guerra Civil espanyola. El joc que va idear perquè també els mutilats poguessin gaudir del futbol no du el seu nom, potser perquè, per a fugir dels que el van perseguir durant tota la seva vida, mai va usar dues vegades el mateix nom. No obstant això, el seu llegat perdura i l'empremta en la nostra cultura roman indeleble al pas del temps. Aquesta és la seva història, però és també la història d'uns anys que varen marcar l'esdevenir del món per sempre.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: Tras el futbolín

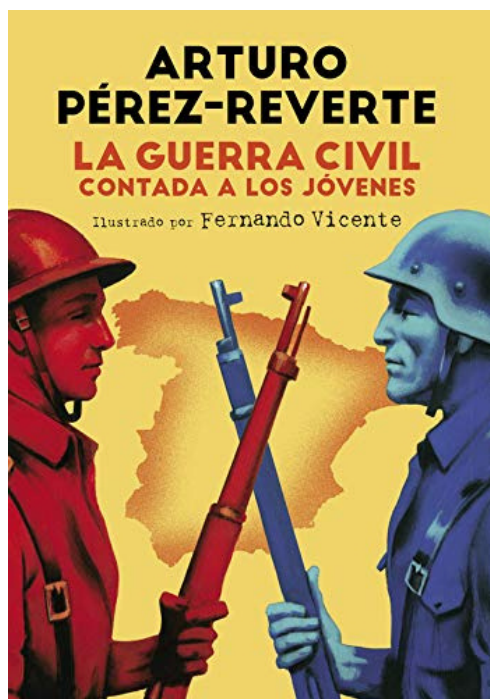
1/4 <https://www.youtube.com/watch?v=Sj1PfcSDuKA>

2/4 <https://www.youtube.com/watch?v=97NHqbZf6AY&t=41s>

3/4 <https://www.youtube.com/watch?v=ITazEbJHTLI&t=27s>

4/4 <https://www.youtube.com/watch?v=tNGZmw2-taQ&t=19s>

LA GUERRA CIVIL CONTADA A LOS JÓVENES

Sinopsi:

«Fa gairebé vuitanta anys, entre 1936 i 1939, en temps dels nostres avis i besavis, una espantosa guerra civil va tenir lloc a Espanya. Va causar milers de morts, va destruir llars, va arruïnar el país i va portar molta gent a l'exili. Per a evitar que tan desoladora tragèdia torni a repetir-se mai, és convenient recordar com va ocórrer. Així, d'aquella desgràcia podran extreure's conclusions útils sobre la pau i la convivència que mai s'han de perdre. Lliçons terribles que mai hem d'oblidar.»

Arturo Pérez-Reverte

Títol: *La guerra civil contada a los jóvenes*

Autors: Arturo Pérez Reverte il·lustrat per Fernando Vicente

Any: 2015

Editorial: Alfaguara

Pàgines: 144

ENLLAÇ DE SUPORT:

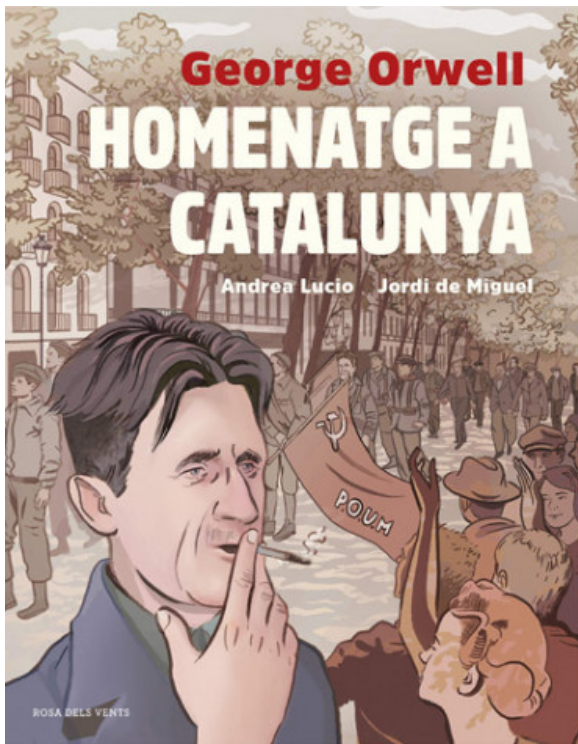
Article per contextualitzar a Palma:

Testimonis de la Guerra Civil a Ciutat

<http://palmaxxi.com/capitols/testimonis-de-la-guerra-civil-a-ciutat/>

HOMENATGE A CATALUNYA

Títol: *Homenatge a Catalunya*

Autors: Andrea Lucio, George Orwell, Jordi De Miguel

Any: 2019

Editorial: RandomHouse Mondadori

Pàgines: 144

Sinopsi:

Sens dubte, *Homenatge a Catalunya*, el cèlebre assaig de George Orwell sobre la Guerra Civil espanyola, és una obra imprescindible per a conèixer què va passar en aquell esdeveniment clau del segle XX, que l'escriptor va viure en primera persona, primer com a soldat ras i més endavant com a oficial.

Ara que s'han complert vuitanta anys de la primera edició d'aquesta obra, Jordi de Miguel i Andrea Lucio n'han fet una adaptació en forma de còmic. La novel·la gràfica d'*Homenatge a Catalunya* és un tribut a un dels llibres més importants del segle XX i presenta alguns dels escenaris de la Barcelona d'Orwell des d'una perspectiva periodística i moderna. S'aconsegueix així una sensació de joc entre passat i present que converteix l'experiència d'Orwell en un mirall en el qual es reflecteix una Barcelona extremament polititzada.

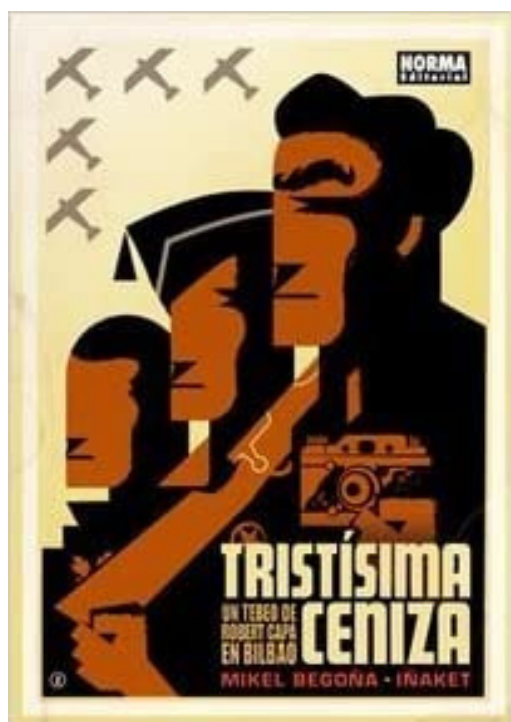
Es tracta d'una versió gràfica que viatja al present, i que, amb un toc periodístic, recupera un text imprescindible per a entendre la Guerra Civil espanyola narrada des del punt de vista de l'autor.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Vídeo: La Barcelona de George Orwell
<https://beteve.cat/va-passar-aqui/george-orwell-barcelona/>

Vídeo: La foto de guerra que va donar la volta al món
<https://beteve.cat/va-passar-aqui/va-passar-aqui-la-foto-de-guerra-que-va-donar-la-volta-al-mon/>

TRISTÍSIMA CENIZA

Títol: *Tristísima ceniza*

Autors: Mikel Begoña, Iñaket

Any: 2011

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 120

Sinopsi:

Aquest còmic ens introdueix al naixement del fotoperiodisme, ja que narra la Guerra Civil espanyola vista a través de l'objectiu de Robert Capa.

El maig de 1937 la Guerra Civil assola el territori espanyol i s'encamina cap al seu fatal desenllaç. Les bombes cauen ara sobre el mont Sollube biscaí i tot està per decidir: el futur d'Espanya, i el de la història d'amor entre Robert Capa i Gerda Taro. Les següents varen ser unes setmanes determinants, fosques i plenes de tristíssimes cendres... La força expressiva del dibuix d'Iñaket s'uneix a l'esforç documental de Mikel Begoña, autor compromès amb els episodis oblidats de la Guerra Civil, que dona veu als protagonistes afectats per la barbàrie. El resultat és una obra que oscil·la entre l'històric i el fantàstic, entre el realisme i la ficció.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: La maleta mexicana.

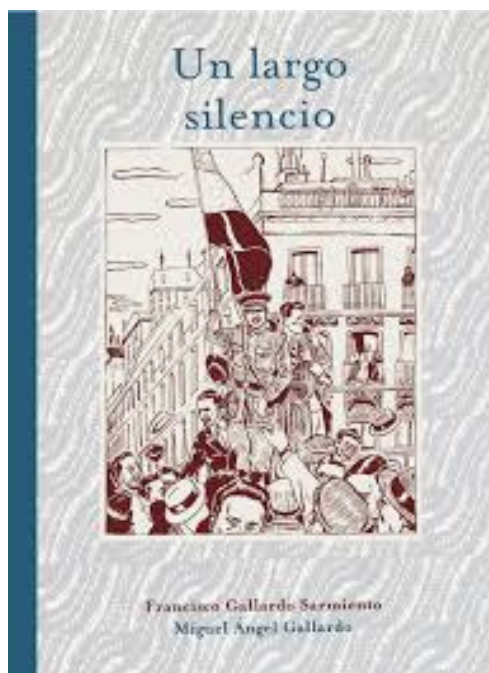
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/sense-ficcio/la-maleta-mexicana/video/4626575/>

Llibre: *La chica de la Leica*. Helena Janeczek

<https://www.ambito.com/espectaculos/helena-janeczek-y-la-chica-la-leica-n5057471>

UN LARGO SILENCIO

Títol: *Un largo silencio*

Autors: Miguel Gallardo

Any: primera edició 1997

Editorial: Segona edició Sillón Orejero

Pàgines: 72

Sinopsi:

L'esquelet de *Un largo silencio* és un text escrit per Francisco Gallardo, pare del dibuixant, en què narra la seva infància, la seva joventut i la seva participació en la Guerra Civil.

Aquest text ve acompanyat d'una altra vintena llarga de pàgines dibuixades pel seu fill, Miguel, on s'aprofundeix en algunes de les vivències narrades en el text, dotant-les del to dramàtic que les paraules del pare no tenen.

Potser la clau estigui precisament en aquest llarg silenci, en aquests 36 anys en què, sota el règim franquista, el pare no es va atrevir o no va voler explicar la seva història.

Temps suficient per a sospesar els fets, per a fer balanç i per a adquirir coneixement de l'ànima humana. Francisco Gallardo va estar en el bàndol republicà perquè simpatitzava amb aquelles idees, sí, però sobretot perquè era el que li tocava. En el seu relat no carrega en cap moment les tintes contra el bàndol nacional ni el pinta més cruel o inhumà que el republicà.

LES SERPS CEGUES

Sinopsi:

Nova York, 1939. Algú acaba d'arribar a la ciutat seguint la pista a un home, Ben Koch, que va incomplir un pacte. Però Ben camina embarcat també en una recerca frenètica, la d'un individu anomenat Curtis Rusciano. Lluny d'allà, a Espanya, la Guerra Civil està ja perduda per als republicans, que es veuen impotents per a prolongar-la fins que esclati una conflagració europea que modificarà el món.

No obstant això, tot l'univers dels nostres protagonistes es troba presidit per la urgència a ajustar, durant aquests dies de sufocant estiu, els seus comptes personals. “Les serps cegues captiva per la seva trama i enlluerna pel seu dibuix. Una obra majúscula de la narrativa gràfica que té com rerefons les traïcions de la nostra Guerra Civil, com a metàfora del paradís perdut dels revolucionaris. Els personatges de la història són producte del seu temps, on els matisos no existien, quan la dialèctica de les idees es desenvolupava a les barricades i les trinxeres. Van vendre la seva ànima per una utopia impossible i el diable mai dubta a l'hora de cobrar els deutes. Un còmic que arranca l'estiu de 1939 a Nova York per a traslladar-nos en el temps i l'espai a la Barcelona en ebullició de la primavera de 1937. El desenllaç magistral i brutal té lloc a la ciutat dels gratacels on els protagonistes brinden per la malenconia”

Premi Nacional de Còmic 2009

Títol: *Les serps cegues*

Autors: Bartolome Seguí / Felipe Hernández Cava

Any: 2010

Editorial: Inrevés

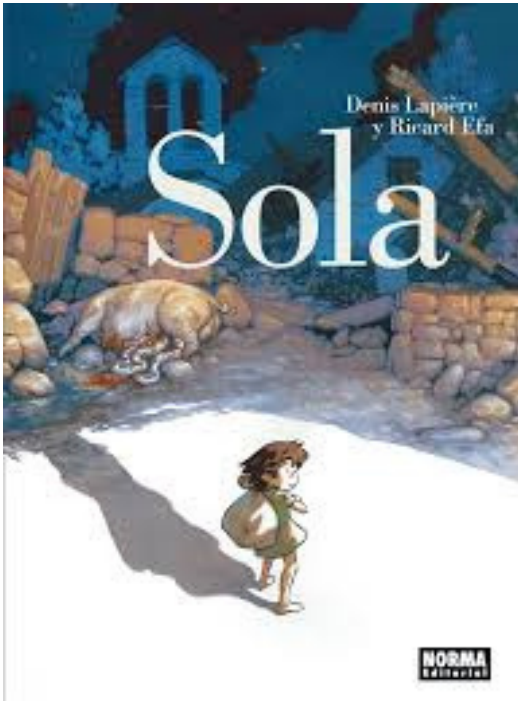
Pàgines: 72

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Bartomeu Seguí és un autor local membre del Clúster de Còmic de Mallorca:

<http://www.comicmallorca.com/ca/m-segui/>

SOLA

Títol: Sola

Autors: Denis Lapière / Ricard Efa

Any: 2010

Editorial: Norma Editorial

Pàgines: 72

Sinopsi:

Un poble camperol marcat pel pas de les estacions al cor de Catalunya. Una nina que encara no ha complert els set anys i que en porta tres separada dels seus pares. Una eternitat. I sense saber per què. El seu avi, Ventura, li ha parlat de la guerra que s'estén per gairebé tot el país. Com si una nina d'aquella edat anés a saber què és la guerra. Una nit, una bomba cau a una casa del poble a cent metres de la seva.

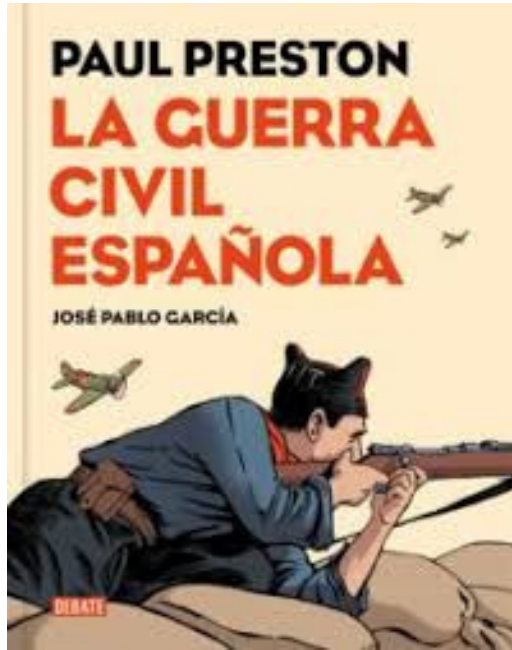
L'obra repassa la vida de la Lola Calvo, una padrina d'Isona que actualment té 85 anys i que va patir els bombardejos de l'aviació franquista quan tan sols era una nina. En el pròleg de l'àlbum, la Marta Badia explica que "des que era petita, he escoltat sempre amb la boca oberta les històries que m'explicava la meva àvia Lola. M'impressionava que, amb cinc o sis anys, s'hagués quedat sola amb els soldats enmig d'una guerra i en plena línia de front."

ENLLAÇ DE SUPORT:

Documental: Los niños de la guerra, entre el olvido y la memoria

<https://www.youtube.com/watch?v=fL8vsxhYbc4>

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Títol: *La Guerra Civil espanyola*

Autors: guió Paul Preston i José Pablo García, dibuix José Pablo García

Any: 2016

Editorial: Debate

Pàgines: 240

Sinopsi:

El respectat historiador Paul Preston va reconstruir amb precisió i lucidesa la complexa trama del conflicte bèl·lic que va assolir Espanya entre 1936 i 1939, una guerra que va marcar la història del país durant el segle XX. Aquest assaig, *La Guerra Civil espanyola*, és sens dubte un dels texts de referència. Un relat de la Guerra Civil que es remunta als seus orígens i analitza el seu desenvolupament, les atrocitats, els abusos, la destrucció i la posició de potències internacionals, així com el sorgiment de la dictadura en el bàndol nacional. En el 80 aniversari de l'esclat de la Guerra Civil, el jove historietista José Pablo García ha adaptat el llibre de Paul Preston al format còmic, un format compromès que permet abordar temes, de vegades conflictius, amb més facilitat que la narrativa o l'assaig. Una història en imatges que pretén acostar-se a les noves generacions i contribuir a la recuperació de la memòria.

ENLLAÇ DE SUPORT:

Vídeo educatiu de suport:

<https://youtu.be/yj9N9DTtdas>

Article de context local: Palma sota el règim del terror

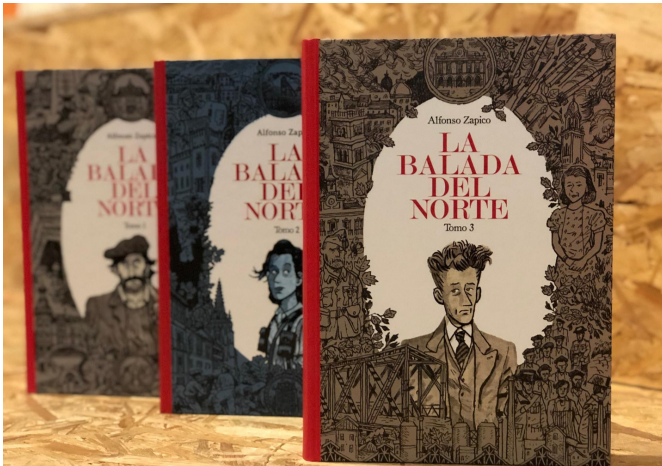
https://www.arabalears.cat/societat/palma-regim-terror-franquisme-cop-estat_0_2508949151.html

Blog: Las imágenes de la Guerra Civil en Mallorca, en su lugar original

<https://manuelaguilerapovedano.wordpress.com/2020/04/22/las-imagenes-de-la-guerra-civil-en-mallorca-en-su-lugar-original/>

LA BALADA DEL NORTE

Títol: La balada del norte 1,2,3

Autors: Alfonso Zapico

Any: 2015

Editorial: Astiberri

Pàgines: 232

Sinopsi:

Tom 1

Madrid, 1933. Tristán Valdivia, periodista sense diari, editor sense èxit i amant sense il·lusió, abandona la capital per a tornar a al nord. Allà l'espera el seu pare, el marquès de Montecorvo. Són temps difícils per al país, immers en les convulsions de la II República, i el vell aristòcrata ha de mantenir-se al capdavant del seu feu particular: la Companyia Minera del Nord-oest. De la negror de les valls mineres d'Astúries sorgeixen personatges lluminosos, i sota el soroll eixordador de les mines de carbó se sent el murmuri d'una cançó antiga. Els vells i nous temps xoquen brutalment posant a prova el protagonista, aviat la Humanitat sencera. Aquest és el so de La balada del Norte.

Tom 2

Oviedo, 1934. Una vaga general revolucionària esclata la nit del 5 d'octubre i sumeix tot el país en un profund caos. Tristán Valdivia, que havia tornat malalt des de Madrid a la casa paterna, cerca refugi a la capital, mentre els revoltats avancen arrasant tot al seu pas. La ciutat roman en silenci, fins que de sobte se sent un soroll a la llunyania. És la dinamita dels miners... L'enfrontament està servit.

Tom 3

La Revolució d'Astúries ha fracassat. Els rebels descarreguen els seus últims cartutxos i fugen, mentre les tropes del general López Ochoa i els regulars de Yagüe ocupen ciutats i pobles. Coordinada per Franco des de Madrid, comença la repressió; és l'hora de la venjança, de cobrar amb interessos els excessos comesos durant la revolta obrera. Tristán Valdivia, el fill del patró, uneix aquí el seu destí als perdedors de la Història, i es llança muntanya amunt cap a enlloc, a la recerca de qui sap què.

Alfonso Zapico va obtenir el Premi Nacional del Còmic 2012 amb Dublinés.

ENLLAÇ DE SUPORT:

Imatges d'arxiu: Revolució d'Octubre 1934
<https://www.youtube.com/watch?v=GGgCwie1obI&feature=youtu.be>

EL COMIC SOBRE LA GUERRA CIVIL

Sinopsi:

Una mirada pels més de setanta anys i diversos centenars de còmics i còmics sobre la Guerra Civil espanyola. Ens recorda com aquest període històric ha estat i segueix estant present en el cor de molts, a Espanya i a l'exterior.

També ens mostra com la rememoren diverses societats, països en diferents èpoques i l'enorme varietat dels seus records. Cada historieta és alhora un relat d'història i un objecte històric, cadascuna parla de la contesa però també, segons el moment d'escriptura, de l'Espanya de la Transició o de l'Espanya d'avui, o de l'Argentina recentment sortida dels seus anys negres o de la identitat dels descendents dels exiliats a França. Unes historietes pretenen només explicar-nos la guerra i altres, a través de la seva evocació, fer-nos reflexionar, emocionar o mobilitzar-nos. Algunes consideren el seu combat legítim i altres la veuen com un desastre que cap raó pot justificar. Algunes cerquen abans de res tancar les ferides del passat i altres consideren que les fractures de la guerra es perllonguen en altres de contemporànies.

Títol: El cómic sobre la Guerra Civil

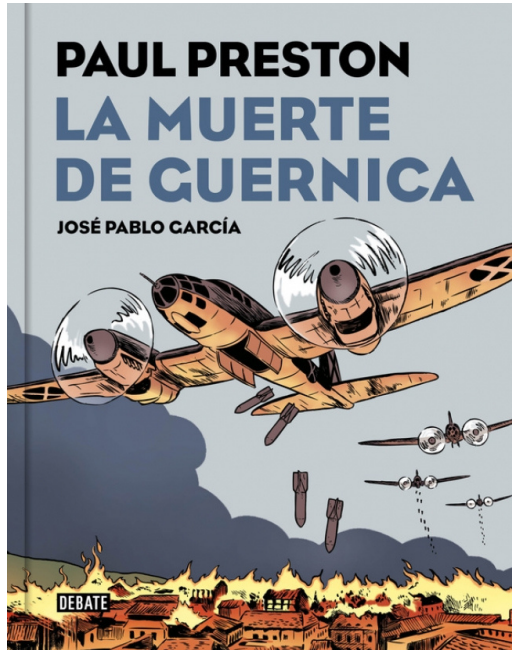
Autors: Michel Matly

Any: 2018

Editorial: Cátedra

Pàgines: 408

LA MUERTE DE GUERNICA

Títol: *La muerte de Guernica*

Autors: guió Paul Preston, dibuix José Pablo García

Any: 2017

Editorial: Debate

Pàgines: 96

Sinopsi:

La destrucció de Guernica el 26 d'abril de 1937 va quedar gravada a foc en la consciència europea: va ser la primera ciutat "oberta" pràcticament arrasada durant un bombardeig. Varen ser tres hores de bombes i metrallaments en vols rasants, un atroç atac perpetrat en dia de mercat, que més tard seria objecte d'una terrible campanya de manipulació.

En 2017, l'il·lustrador José Pablo García torna a adaptar un altre revelador assaig de l'historiador Paul Preston. En aquesta ocasió les extraordinàries vinyetes de García narren la història que va culminar en aquest fatídic dia. Des de les tàctiques de la Legió Còndor i els seus tractes amb Franco fins a l'obsessió de Mola i la impagable tasca de periodistes corresponsals com George Steer.

ENLLAÇ DE SUPORT:

Documental: Guernika, del horror al lienzo
<https://www.rtve.es/alacarta/videos/cronicas/cronicas-gernika-del-horror-lienzo/5552908/>

VIDA Y MUERTE DE FEDERICO GARCÍA LORCA

Sinopsi:

El còmic abasta tota la breu i intensa vida de Federico García Lorca però, inevitablement, fa èmfasi en la seva mort, esdevinguda a Alfacar, Granada, en les albors de la Guerra Civil.

La portada de l'àlbum reflecteix aquest moment tràgic: Lorca agenollat davant de la pistola del seu botxí, instants abans de morir. Al costat de Federico varen ser assassinats el mestre Díoscuro Galindo i els banderillers anarquistes Francisco Galadí i Joaquín Arcollas.

Lorca s'havia convertit en un intel·lectual odiat per les forces reaccionàries granadines. Els motius per a aquest odi cerval, que van precipitar la seva mort, els enumera Ian Gibson: "És que l'odiaven a mort: pels seus meravellosos dons, pels diners que guanyava, per la seva fama, per la seva condició de gai, pel seu pare (que també tenia enemics polítics), per Yerma, per ser deixeble de Fernando de los Ríos, per les seves declaracions a la premsa, per la seva antipatia declarada cap als Reis Catòlics, per la Barraca, per haver donat suport al Front Popular..."

Però sembla que va ser la seva condició d'homosexual la que va condemnar Lorca aquella matinada del 18 d'agost de 1936. Segons recorda Quique Palomo, "en la biografia de Gibson s'explica que un feixista va entrar en un bar presumint: 'Li hem pegat dos tirs al cul al poeta, per marieta'. Aquest era el nivell."

Títol: *Vida y muerte de Federico García Lorca*

Autors: Ian Gibson/ Quique Palomo

Any: 2019

Editorial: Ediciones B

Pàgines: 96

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Entrevista: La aventura del saber. Ian Gibson i Quique Palomo: Vida y muerte de Federico García Lorca.

<https://www.rtve.es/alacarta/videos/la-aventura-del-saber/aventura-del-saber-ian-gibson-qui-que-palomo-vida-muerte-federico-garcia-lorca/4852819/>

Recursos per a conèixer la vida i l'obra de Federico García Lorca:

<https://www.educaciontrespuntocero.com/recursos/recursos-para-conocer-la-vida-y-obra-de-federico-garcia-lorca/>

LA VOZ QUE NO CESA

Títol: *La voz que no cesa*

Autors: Ramón Pereira, Ramón Boldú

Any: 2017

Editorial: Astiberri

Pàgines: 144

Sinopsi:

La voz que no cesa és la nova edició de la biografia en còmic del poeta Miguel Hernández, la història d'un humil cabrer que volia ser escriptor, un poeta que va viure una vida curta però intensa de superació davant les adversitats de l'establishment literari, la guerra i la seva misèria. Coincidint amb el 75è aniversari de la seva mort, s'afegeixen a la present publicació diverses escenes de l'estada de l'escriptor a la presó, així com noves imatges del seu tràgic final l'any 1942, que a la primera edició de 2013 de la desapareguda EDT no s'inclouien.

Aquesta obra pretén ser un merescut homenatge i un necessari exercici de memòria històrica. També vol rescatar la poesia, la bondat i la humanitat d'un poeta que han retratat altres autors com Joan Manuel Serrat, que ha escrit el pròleg amb especial delicadesa.

ENLLAÇ DE SUPORT:

Documental: El documental. Miguel Hernández.

<https://www.rtve.es/alcarta/videos/el-documental/miguel-hernandez/924754/>

LA VOZ QUE NO CESA

Títol: *La vida es un tango y te piso bailando*

Autors: Ramón Boldú

Any: 2015

Editorial: Astiberri

Pàgines: 112

Sinopsi:

Ramón Boldú, pioner del còmic autobiogràfic a Espanya, ha decidit parlar de la Guerra Civil, la vida al geriàtric, la mort... Però, tot i la transcendència de tots aquests temes, és incapaç de posar-se transcendent del tot, com és habitual en ell, encara que ho intenta. Boldú, un cop al mes, va al geriàtric a visitar son pare. Solen matar el temps jugant a escacs, mentre aquest li explica històries de la Guerra Civil espanyola, que va viure en pròpia carn, de cara a aconseguir material per al seu pròxim còmic. L'únic familiar viu que li queda a Boldú és el seu pare, de manera que és impossible que pugui contrastar la realitat de l'al·lucinant informació que aquest li transmet i es reproduceix en aquest còmic.

ENLLAÇ DE SUPORT:

Joc creat per l'autor. *El tango libre:*

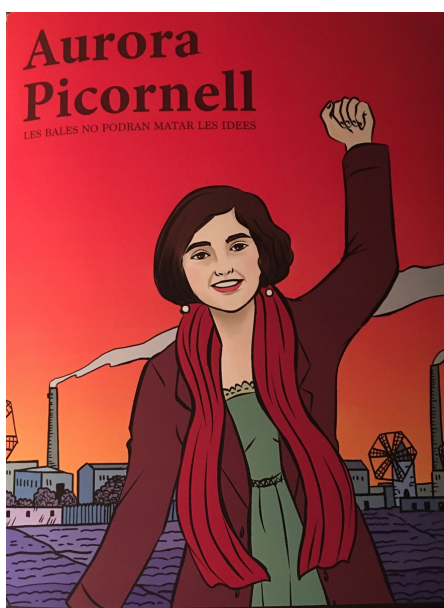
<https://ramonboldu.com/>

Article sobre el còmic: «Ramón Boldú: “La vida es un tango y te puedes llevar un pisotón”»

<https://www.rtve.es/noticias/20150522/ramon-boldu-vida-tango-puedes-llevar-pisoton/1147322.shtml>

AURORA PICORNELL

Sinopsi:

Aurora Picornell s'ha convertit en una icona de la memòria històrica a Mallorca.

Feminista, comunista i republicana, la varen assassinar els franquistes durant la Guerra Civil espanyola quan tenia 24 anys. Ara s'ha editat aquest còmic per a recuperar la seva figura.

La breu però, alhora, intensa vida d'Aurora Picornell es va iniciar, en els anys previs a la proclamació de la II República, al barri mariner del Molinar, en el si d'una família profundament polititzada, en un ambient treballador i d'esquerres, una zona amb una intensa problemàtica social. Així, seran els anys dels primers contactes amb les biblioteques i els ateneus els que marcaran de manera definitiva el caràcter i les conviccions de la jove.

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Article: «La “Pasionaria” de Mallorca y las “Rojas del Molinar”, fusiladas una noche de Reyes»

https://www.elplural.com/sociedad/la-pasionaria-de-mallorca-y-las-rojas-del-molinar-fusiladas-una-noche-de-reyes_209045102

Article: “Aurora Picornell torna al Molinar”

https://www.arabalears.cat/societat/Aurora-Picornell-torna-al-Molinar_0_2190981083.html

Documental: Silenci trencat. La Fossa de Porreres (on es va trobar el cos d'Aurora Picornell). IB3. Documentals, programes especials.

<https://ib3.org/carta?id=e59c1679-a016-4746-a9fd-865a9072034f>

Títol: Aurora Picornell. Les bales no podran matar les idees

Autors: Nina Parrón / Beatriz Colom

Any: 2019

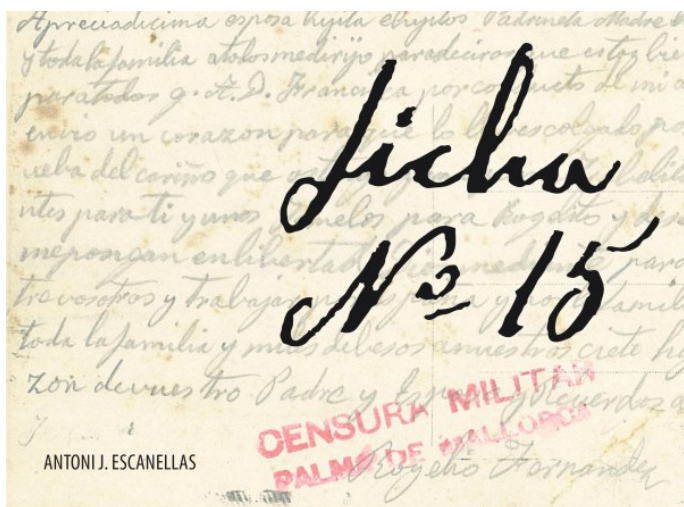
Editorial: Consell de Mallorca

Pàgines: 9

Audio: Aurora Picornell: el còmic d'una referent del feminisme a les illes.

<https://www.ccma.cat/catradio/alcarta/catalunya-migdia-cap-de-setmana/aurora-picornell-el-comic-duna-referent-del-feminisme-a-les-illes/audio/1065963/>

FICHA N°15 POSTALS CONTRA L'OBLID

Sinopsi:

“Rogelio Fernández Aguiló, el meu besavi, era la fitxa número 15 dels camps de concentració i presons Jaume I, Can Mir, s'Àguila i Son Granada, indrets que formen part de la història de la Guerra Civil espanyola a Mallorca. El 19 de juliol de 1936, a cinquanta-un anys, va ser detingut i empresonat. El van acusar de ser delegat sindical d'una fàbrica de sabates, denunciat per un company de feina que anhelava el seu càrrec –el d'encarregat de planta– a l'empresa.

A la família, hem conservat una trentena de postals que va escriure durant el seu captiveri, a més dels objectes que va produir amb les seves mans. Tot plegat, aquest és el suport gràfic imprescindible per a sustentar *Ficha n° 15 (postals contra l'oblit).*”

Es tracta d'un relat novel·lat d'aquella estada d'un any i mig als camps de concentració i centres penitenciaris. Un relat que vol donar veu a totes aquelles persones represaliades. Persones que sobrevisqueren i que varen viure la resta de la seva existència –quaranta anys– amb el cap cot i de perfil baix davant el món.

En un temps en què la memòria històrica es fixa, sobretot, en els que perderen la vida, *Ficha n° 15* vol retre homenatge a aquelles víctimes que des del silenci d'aquella repressió varen tirar endavant.

Aniversaris, festes de Nadal i altres esdeveniments lluny de casa... contats a l'anvers de targetes postals en blanc i negre.

Títol: Ficha n° 15. Postals contra l'oblit

Autors: Antoni J. Escanellas Roig

Any: 2020

Editorial: Dolmen

Pàgines: 127

ENLLAÇOS DE SUPORT:

Documental: Ossos que xerren. La fossa dels tres mariandos. IB3. Documentals, programes especials.

<https://ib3.org/documentals?pl=1&cont=8dcd61ad-aad9-45bb-afc5-350a4c25962b>

Excursió: El Campament dels Soldats, l'empremta de la repressió franquista https://www.arabalears.cat/esports/Campament-Soldats-empremta-repressio-franquista_0_2546745353.html

PALMA EDUCA
www.palmaeduca.cat
971 449406
educacio@palma.cat
Plaça Nova de la Ferreria, 2. Palma

Palma Educa

Ajuntament de Palma